

שימוש בכספי מעשר כספים לצורך פיתוח בית הכנסת

הרב טל מרום, רב קהילת "אורות הכרמים"
במודיעין, ור"מ בישיבת ההסדר במודיעין

מבוא

ההתמודדות עם הנושא שבו עוסק המאמר הפכה למשמעותית עבורי בעת שהתחלתי לכהן כרב בקהילת "אורות הכרמים" בעיר מודיעין. קהילתי היא קהילה בשלבי התפתחות וצמיחה, היא מונה כעת כשישים משפחות בלבד, שרובן צעירות וטרם מבוססות כלכלית די הצורך. מהעירייה קיבלנו מבנה קטן וצנוע לבית כנסת. מבנה זה משמש אותנו בנאמנות, אך ברבות הימים התעורר צורך אמיתי לפתח את בית הכנסת, הן מבחינת העיצוב הפנימי, כגון ריהוט, ארון קודש, בימה וכו' כדי לשוות למקום מראה מכובד וראוי יותר, הן מבחינת הרחבת מבנה בית הכנסת על מנת שיתאפשר לנו לאכלס את המשפחות הקיימות שב"ה גדלות, וכדי שנוכל לקלוט משפחות נוספות לקהילה. קהילתנו החליטה להתחיל בתהליך התפתחות והרחבה מדורג, על פי שלבים שונים שקבענו מראש. הסיבה לכך כלכלית: עלויות פיתוח בית הכנסת והרחבתו עצומות וקשה מאוד לקהילה במצבה הנוכחי לעמוד בהן; גם האפשרות למצוא תורמים מבחוץ אינה פשוטה ואורכת זמן רב; בנוסף, חלק לא מבוטל מהתורמים מתנה את תרומתו בכך שהקהילה גם היא תיתן את חלקה. בעקבות זאת עלה במוחי הרעיון להציע להנהלת בית הכנסת להקים קרן לפיתוח בית הכנסת שבה יוכלו בני הקהילה להפקיד את כספי מעשר הכספים שהם מפרישים מדי חודש בחודשו למטרות צדקה שונות, לצורך פיתוח בית הכנסת.

השאלות

כמובן, רעיון זה מעלה שאלות אחדות, בעיקר הלכתיות אך גם ערכיות-חינוכיות, שעמן יש להתמודד ובהן אעסוק בסייעתא דשמיא במאמרי זה:

א. האם מותר הלכתית לייעד כספי מעשר לצורכי מצווה אחרים במקום צדקה לעניים?

ב. בהנחה שמותר לתת כספי מעשר למטרות מצווה שונות ולא דווקא לעניים, מה דינו של אדם שכבר נתן את כספי המעשר לעניים, האם צריך התרת נדרים כדי לשנות את מטרת מעשר הכספים לצורך אחר?

ג. האם יש הבדל לעניין שימוש בכספי מעשר אם נגדיר את התרומה לבית הכנסת כחובה על חברי הקהילה, כעין דמי חבר נוספים, או שנגדירה כתרומה מרצון לכל החפץ בכך?

ד. שאלה ערכית-חינוכית: האם נכון ליצור מצב שבו אנו כקהילה, במקום לחשוב על ה"אחר", על העניים הזקוקים לכסף, משתמשים בכספי המעשר לצרכינו הקהילתיים?

לכן החלטתי להיכנס לעומק הסוגיה ולברר את השאלות הללו, אך תחילה עלינו להקדים ולברר מה מקור הדין של מעשר כספים, גדרו ותוקפו, ומשם ננסה בעז"ה להכריע הלכה למעשה בנושאים שהעלינו לדיון.

בירור ההלכה

א. מקור הדין ושורש החיוב של נתנת מעשר כספים
המקור המפורסם ביותר מפסוקי התורה¹ לחיוב מעשר כספים הובא בתוספות בשם הספרי וז"ל:²

1 ישנם עוד שני מקורות פחות ידועים בחיוב מעשר כספים, המתבססים על פסוקים: ברעת זקנים לבעלי התוס' על הפסוק "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" שאמר יעקב כנדר לפני צאתו מארץ כנען לבית לבן, כתבו "יעקב תיקן לתת מעשר מן הממון". ומצינו גם בירושלמי בתחילת מסכת פאה עה"פ במשלי (ג, ט) "כבר את ה' מהונך" שמקיש תבואתך להונך לחייב מעשר כספים. אציין עוד שברמב"ם

הכי איתא בסיפרי עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה, אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר, רבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין, ת"ל את כל, דהוה מצי למימר את תבואתך, מאי כל, לרבות רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו...

בפשטות עולה מדברי התוספות שחיוב מעשר כספים הוא מדאורייתא שהרי הלימוד הוא מפסוק, וכן משמע במדרכי,³ שכתב שחיוב מעשר כספים שווה לחיוב מעשר דגן. אך מצינו שנחלקו הפוסקים בעניין: יש מן הפוסקים שכתבו שהחיוב הוא מדרבנן והפסוק הוא אסמכתא בעלמא, וכך כתב בתשובה המהרי"ל,⁴ וכך סוברים גם הט"ז⁵ והנודע ביהודה.⁶

אולם רבים מהפוסקים סוברים שמצווה זו אינה אפילו מדרבנן אלא בתורת מנהג בלבד, וכך סובר הב"ח שכתב שמעשר כספים אינו מדאורייתא ואינו מדרבנן, וז"ל:⁷

אבל מה שאדם מעשר ממה שמרויח במשא ומתן ככספים ושאר רווחים, אינו בכלל זה, ויכול ליתן ממנו לצדקה ולפדיון שבויים שהרי אינו חייב בה לא מן התורה ולא מדרבנן.

וכן כתב בשו"ת שבות יעקב⁸ שאף על פי שיש למעשר כספים אסמכתא, כפי שהובא בספרי, מכל מקום כיוון שלא הוזכר בש"ס לא חשו לו, והראיה ששאר ראשונים השמיטו דין מעשר עני בזמן הזה לעניין רווחים כספיים של האדם; וגם לשון הרמב"ם והטור מורה על כך, שכתבו שיש חיוב לתת

משמע שיצחק אבינו היה הראשון לתת מעשר כספים (פ"ט מהלכות מלכים ה"א), ובראב"ד שם השיג עליו וכתב שכבר אברהם אבינו נתן מעשר כפי שנאמר "ויתן לו מעשר מכל" עיי"ש. הרי לנו שלוש דעות מי מהאבות נתן מעשר לראשונה, אברהם, יצחק או יעקב.

2 תענית ט, א ד"ה עשר תעשר.
 3 ב"ק סי' קצב וב"ב סי' תרנט.
 4 שו"ת מהרי"ל סי' נד.
 5 סי' שלא ס"ק לב.
 6 מהדו"ק יו"ד סי' עג.
 7 על הטור יו"ד סוף סימן שלא.
 8 ח"ד סי' פה.

שליש שקל בשנה ופחות מכך זו עין רעה, ומשמע שאינו נחשב עבריין על שביטל מצוות מעשר. ועוד, מעשר עני של תבואה האדם מחויב לתת רק בשנה השלישית והשישית לעומת מעשר כספים שחייב האדם לתת כל העת מרווחיו, ואילו היה זה חיוב מדרבנן היה להם לתקן כעין דאורייתא, אלא ודאי אפילו מצווה דרבנן אין כאן אלא מנהג טוב בלבד.

וכן נקטו לדינא החוות יאיר,⁹ שו"ת פני יהושע¹⁰ והחתם סופר בתשובה.¹¹

נמצא אפוא שישנן שלוש שיטות בגדר החיוב להפריש מעשר כספים: חיוב מדאורייתא, חיוב מדרבנן, או שאין בו חיוב כלל אלא הנהגה טובה בלבד.

לקמן, בהמשך המאמר, נברר את משמעותה של מחלוקת זו לשאלה אם ניתן להשתמש בכספי מעשר למטרות מצווה אחרות ולא לצורך העניים.

להלכה נקטו רוב הפוסקים כשיטת הב"ח שאין חיוב כלל לתת מעשר כספים לא מהתורה ולא מדברי חכמים אלא כהנהגה טובה בלבד.

אמנם אם נהג אדם לתת מעשר כספים שלוש פעמים, גם לשיטת הב"ח הוא חייב מדאורייתא מדין נדר, ככל הנהוג דבר מצווה שלוש פעמים שאף על פי שלא קיבלו על עצמו נעשה כנדר, וצריך על זה התרה.¹² אך כבר כתב הגרש"ז אוירבך זצ"ל¹³ שבכגון זה שלא קיבל על עצמו בפירוש כנדר אלא רק נהג כן שלוש פעמים, מועיל סדר התרת הנדרים שעושים בערב ראש השנה, ואין צורך בהתרת נדרים מיוחדת למי שנהג לתת מעשר כספים.

9 בשו"ת סי' רכד.

10 אר"ח סי' ב.

11 שו"ת חת"ס יו"ד סי' שלא.

12 כן כתבו חוות יאיר סי' רכד ובשו"ת חת"ס שם.

13 מנחת שלמה ח"א סי' צא אות כ.

ב. גדר מצוות מעשר כספים -

מצווה מדין מעשר או ענף של מצוות צדקה?

חשבתי לעיין בהגדרת מצוות מעשר כספים, אם היא בגדר מצוות מעשרות וכמשמעות הלשון מעשר כספים, או שמא היא ענף של מצוות צדקה, וכמו שקבעו חז"ל שיעור מקסימלי כמה רשאי לתת צדקה, שהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפשר שקבעו גם שיעור מינימלי, דהיינו כדי עישור מנכסיו.

לחקירה זו יכולה להיות נפקא מינה משמעותית ביותר לענייננו: אם אכן יש כאן מצווה נפרדת ממצוות צדקה, ממילא אפשר לתרום את כספי המעשר למטרות מצווה מגוונות ולא דווקא לעניים; אך אם מדובר במצוות צדקה, מסתבר לומר שהכסף אמור להגיע לעניים ולא לשמש לקיום מצוות אחרות.

מצאתי שהגאון הרב אשר וייס שליט"א בשיעוריו התייחס לחקירה זו וחדש שאפשר שנחלקו בכך הבבלי והירושלמי:

בתלמוד הבבלי במסכת כתובות¹⁴ מובא הדין "המבזבז אל יבזבז יותר מחומש" בלשון שלילית, דהיינו שלא ייתן יותר מחומש אבל אין מוכרח שיש חיוב לתת לכל הפחות חומש; אך בתלמוד הירושלמי¹⁵ נאמר: "באושא התקיננו שיפריש חומש נכסיו למצוה", משמע שהתקנה הייתה שיפרישו חומש, והווי תקנה לחומרא.

לפי זה נראה שלשיטת הבבלי נאמרו שני גדרים בדיני צדקה: חיוב מעיקר הדין להפריש מעשר מנכסיו, ועוד התחדש שהרוצה לבזבז אל יבזבז יותר מחומש. אך לדעת הירושלמי לכאורה שני השיעורים שנאמרו סותרים זה את זה כיוון שבשניהם נאמר חיוב כמה לתת, ועל כן נראה שיש לחלק שהגדר של חיוב נתינת חומש הוא שיעור בדין צדקה, ומי שלא הפריש חומש מנכסיו לקיום מצוות צדקה בשלמותה, מכל מקום יש לו להפריש מעשר מנכסיו כדי לקיים מצוות מעשר כספים, שזה גדר מצד מצוות מעשר ולא מגדרי צדקה.

עוד מסתבר שאם המקור למעשר כספים הוא מהתורה, מהפסוק "עשר

14 כתובות נ.

15 פאה פ"א ה"א.

תעשר את כל תבואת זרעך", ממילא הוא דין במעשר כמשמעות הפסוק כולו שאינו עוסק במצוות הצדקה אלא בענייני מעשר.

עוד יש להוכיח שהירושלמי סובר שמעשר כספים הוא גדר בחיובי מעשר, שלמדו שם את חיוב מעשר כספים מן הפסוק "כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך"¹⁶ ומקיש זה לזה, ועל כרחך שדין מעשר יש כאן כמעשר דגן. זאת לעומת הבבלי שאפשר שלמד מהפסוק הנאמר ביעקב אבינו "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך"¹⁷, ואפשר שהוא חיוב במצוות הצדקה, ונמצא שהבבלי והירושלמי לשיטתייהו אזלי.

אמנם למסקנה הגר"א וייס דוחה את האפשרות שמעשר כספים אינו מגדרי מצוות צדקה, וסובר שאכן יש כאן שני שיעורים במצוות צדקה: שיעור מקסימלי של חומש ושיעור מינימלי של מעשר, וכפי שמצאנו בתרומה שמהתורה חיטה אחת יכולה לפטור את כל הכרי אך חז"ל שיערו אחד מארבעים זו עין טובה, ואחד משישים זו עין רעה, ואחד מחמישים זו עין בינונית, וכן מציינו לגבי הפרשת חלה שיעור אחד לנחתום ושיעור אחר לבעל הבית המפריש מעיסתו. ואם כן אפשר שגם במצוות צדקה נתנו חכמים שני שיעורים.

ואכן מציינו במסכת בבא בתרא¹⁸ שצריך לתת בצדקה שלישית השקל בשנה, ואם כן מציינו בזה שיעור נוסף קטן ביותר והוא סכום קצוב ולא יחסי לפי הכנסתו כשיעורי המעשר והחומש. וכך כתב במאירי¹⁹ ששיעור חומש הוא עין יפה שביפות ושיעור מעשר הוא עין בינונית, ולעולם לא יפחות משלישית השקל, עי"ש.

ובאמת מבואר כן ברמב"ם, וז"ל:²⁰

בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת - נותן לו כפי השגת ידו, וכמה: עד חמישית נכסיו - מצוה מן המובחר, ואחד מעשרה בנכסיו - בינוני,

16 ירושלמי שם.

17 כתובות שם. ועיין פירוש רש"י שם ד"ה עשר אעשרנו, וז"ל: "שני עישורין הוי להו חומש".

18 ט.

19 שם.

20 הלכות מתנות עניים פ"ז ה"ה.

פחות מכאן – עין רעה, ולעולם לא ימנע עצמו משלישית השקל בשנה וכל הנותן פחות מזה לא קיים מצוה.

וכך נפסק בשו"ע.²¹

הרי לנו שאכן ישנם גדרים שונים במצוות צדקה וגם מעשר כספים הוא מגדרי מצוות הצדקה ולא מגדרי מצוות מעשר.

ג. פסק השו"ע ומחלוקת האחרונים בעניין שימוש בכספי מעשר לשאר מצוות

פסק בשו"ע:²²

שיעור נתינתה:

אם ידו משגת – יתן כפי צורך העניים.

ואם אין ידו משגת כל כך – יתן עד חומש נכסיו, מצוה מן המובחר.

ואחד מעשרה – מדה בינונית

פחות מכאן, עין רעה.

וחומש זה שאמרו, שנה ראשונה מהקרן, מכאן ואילך חומש שהרויח בכל שנה.

מדברי מרן בשו"ע אנו למדים, כפי שראינו לעיל, שמצוות מעשר כספים היא מגדרי מצוות צדקה ואין להשתמש בכספי מעשר למטרות מצווה אחרות אלא לעניים בלבד.

וכן פסק הרמ"א על פי המהרי"ל:²³

ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה, כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה, רק יתננו לעניים.

אולם מצאנו חולקים על קביעה זו. כך למשל דעתו של בעל הדרישה בשם מהר"ר מנחם וז"ל:²⁴

21 יו"ד סי' רמט סע' א.

22 שם.

23 שם. את דברי המהרי"ל מביא הרמ"א בדרכי משה הארוך על הטור סי' רמט, קחנו משם.

24 על דברי הטור יו"ד סי' רמט אות א ד"ה "אשר שאלת".

אשר שאלת לקנות ספרים מן המעשר, כך אני רגיל להורות לבני אדם, כל מצווה שתבוא לידו כגון להיות בעל ברית או להכניס חתן וכלה לחופה וכיוצא בהן וכן לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאילם לאחרים, אם לא היה יכולת בידו ולא היה עושה אותה מצוה, יכול לקנות מן המעשר.

הש"ך²⁵ העתיק את דבריו, ומשמע שזו דעתו להלכה. אמנם בבאר הגולה²⁶ משמע בבירור שלדעתו אין מחלוקת בין המהרי"ל למהר"ר מנחם, ופסק הרמ"א "אין לעשות ממעשר שלו דבר מצווה" כוונתו מצווה שהוא מחויב בה אך אם רוצה להשתמש בכספי מעשר למצווה שאינו מחויב בה, כגון הכנסת כלה וכדומה, כפי שהובא בדברי מהר"ר מנחם, גם לדעת הרמ"א מותר השימוש בכספי מעשר. לדעת בעל הפני יהושע אפשר לפרוע חוב של מצווה ממעות מעשר כספים הואיל ונתינת צדקה בשיעור מעשר היא רק בגדר מצווה מן המוכרח.

עולה מדבריו שיסוד מחלוקת האחרונים בשימוש המותר בכספי מעשר כספים נעוץ בהגדרת שורש חיוב המצווה. באופן דומה ביאר את שורש המחלוקת בעל החת"ס²⁷: לדעת המהרי"ל מעשר כספים מקורו מדאורייתא ולכן לבעלים אין בו אלא טובת הנאה להחליט למי מהעניים לתת כסף זה, ואם משתמש בכסף לצורך שאר מצוות נמצא גוזל את העניים; ולדעת מהר"ר מנחם והש"ך המקור למצוות מעשר כספים הוא רק אסמכתא בעלמא ולכן יכול הבעלים להפריש כסף זה לכל מצווה שירצה בה.

אמנם החת"ס עצמו סובר שמי שקיבל על עצמו לייעד את כספי המעשר לעניים ונהג כן שלוש פעמים, אף על פי שאין זה חיוב אלא רק מנהג כמבואר לעיל, מכל מקום חל עליו חיוב מתורת נדר ואינו יכול לשנות את ייעוד המעות לצורך מצוות אחרות, אפילו מצוות שאינו חייב בהן.

על סמך הבנתו זו של חיוב מעשר כספים מתורת נדר, חידש החת"ס

25 שם ס"ק ג.

26 שם אות ה.

27 שו"ת יו"ד סי' רלב.

שאם בשעה שקיבל על עצמו את המנהג של הפרשת מעשר התנה מראש שיוכל להשתמש בכסף לצורך שאר מצוות, התנאי מועיל.

אך מדבריו למדנו שלשיטתו מי שלא התנה כך מראש אינו יכול להשתמש במעות אלו למטרות אחרות אלא לעניים בלבד כל עוד לא התיר את נדרו. אמנם, כפי שהבאנו לעיל, הגרש"ז אירבך זצ"ל חולק וסובר שגם בכי האי גוונא מועילה התרת הנדרים שעושים בערב ראש השנה.

בשור"ת ציץ אליעזר²⁸ מביא טעם נוסף שלא לפסוק כח"ס, והוא שרוב רובם של האנשים מקילים בכך ואינם נותנים כספי מעשר דווקא לעניים, ולכן גם אותו אדם שנתן בסתמא לעניים ולא התנה מראש, אפשר לומר שהייתה דעתו כרוב העולם והסיבה שעד כה נתן רק לעניים היא שלא הזדמן לו לתת למצוות אחרות ואין בכך קבלה כלשהי ובוודאי שאין כאן דין נדר.

טעם שלישי כנגד דברי החת"ס מביא הגר"ע יוסף זצ"ל בשור"ת יחוה דעת, וז"ל:²⁹

...וכיוצא בזה כתב הדרישה בשם תשובת רבינו מנחם ב"ר פנחס מעיל צדק, וזה תוכן דבריו: הנודר לתת מעשר מהריוח של ממונו, וכן נהג ימים רבים, ואחר כך מטה ידו ונתחרט על נדרו, נראה שיכול לחזור בו, כיון שהריוח עדיין לא בא לעולם, ואין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם. וכן הובא להלכה בבית חדש... ובשפתי כהן... ע"ש.

וכן כתב בשור"ת ערוגות הבושם, שאע"פ שמעות מעשר שהופרשו סתם צריך לחלקם לעניים, ואינו רשאי לעשות בהם מצוה אחרת, הואיל וזכו בהם עניים, כמו שכתב מהרי"ל, מכל מקום הריוח שיזדמן לו מכאן ולהבא יוכל להפריש ממנו מעשר על דעת לעשות בו צרכי מצוה כפי ראות עיניו, וכדברי הגאון באר הגולה...

נלמד מדברי הדרישה שכל זמן שהרווח לא בא לעולם, נמצא כמקדיש דבר שלא בא לעולם ולכן יכול לחזור בו מהרגלו לתת לעניים דווקא, אלא שסיים הגרע"י שעל הצד היותר טוב יעשה התרת נדרים שהרי לא אמר בלי נדר.

28 ח"ט סימן א אות ה ס"ק ד.

29 ח"ג סי' עו. וכך כתב גם בשור"ת ציץ אליעזר שם.

לענייננו ניתן לצרף סברה זו גם לקולא, שמכאן ואילך יהיה אפשר לשנות את ייעוד כספי המעשר גם אם לא התנה מראש שישימשו גם לשאר מצוות.

מדברי הגר"ע יוסף עולה עוד שניתן לסמוך על דעת מרן הבית יוסף בשו"ת אבקת רוכל³⁰ שהחיוב לתת מעשר חל רק לאחר ניכוי הוצאות ביתו, ואז הסכום קטן יותר, וכן אפשר גם לשלם את ההוצאות על בניו ובנותיו הגדולים מגיל שש שנים מכספי המעשר, עיי"ש. לגבי הדיון שלנו הדבר מהווה סניף נוסף לקולא, שעל ידי כך אפשר לתת חלק ממעשר הכספים לבניית בית הכנסת וחלק לעניים מפני שעל פי שיטת החישוב הזאת סכום המעשר קטן יותר ויוצא ידי חובת מעשר במה שנותן לעניים.

ה. תשלום מס חובה קהילתי של פיתוח בית כנסת מכספי מעשר עד כה דנו בשאלה העקרונית אם אפשר לשלם בכספי מעשר עבור שאר מצוות ולא לצדקה.

ראינו לעיל את דעתו של באר הגולה שכאשר מדובר על מצוות שאינן מחויב בהן לכל הדעות מותר לקיים מצוות אלו בכספי מעשר. אך מה הדין כאשר התשלום לפיתוח בית הכנסת מוטל כמס וחיוב על משפחות הקהילה? האם גם אז מותר להשתמש בכספי מעשר לשם כך? לכאורה, זו ממש פריעת חוב בדמי מעשר האסורה על פי דין!

אכן בט"ז³¹ כתב על דברי הרמ"א שאסר להשתמש בכספי מעשר לשאר מצוות, שכל שכן שאסור לפרוע מסים בין לאומות העולם בין לישראל ממעשר כי אז הוא בגדר פורע חובו מן הצדקה.

בשו"ת ציץ אליעזר³² דן בדברי הט"ז הנ"ל ומחדש שמכך שהט"ז החשיב את נתינת המס אפילו לאומות העולם כצדקה (על פי הגמרא בבבא

30 סימן ג. בערוך השולחן חולק על כך וסובר שצריך לתת מעשר מכל הרווח לפני קיזוז ההוצאות. בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' ו אות ז) מכריע לדינא כדעת מרן הבית יוסף.

31 יו"ד סי' רמט ס"ק א.

32 ח"ט סי' א פ"ה ס"ק ב-ג.

בתרא³³) נפתחו בפנינו שערי היתר להחשיב גם את המסים שמשלם האדם למדינה כחלק ממעשר כספים כיוון שגם זו מצווה שהרי הכסף משמש לצורכי הציבור ובפרט שמדובר במדינה יהודית, ולכן לדעת הסוברים שאפשר לפרוע חובו במעשר כספים אפשר גם לשלם מס.

עוד הוסיף שם בציץ אליעזר שעל פי החת"ס יועיל גם אם יתנה קודם שיפריש מעשר שכסף זה ישמש גם לתשלום המסים ובזה מועיל לקיום המצווה בשלמותה.

והוסיף עוד שאפילו אם החל להפריש מעשר לעניים ואחר כך נתוספו לו חיובי מסים שונים, המנהג שנהג אינו מחייבו על הכספים שירוויח בעתיד לתת אותם דווקא לעניים, וזאת על פי היסוד שכבר למדנו שכספים אלו הם בגדר דבר שלא בא לעולם שאי אפשר להקדישו וממילא לא חל עליו חיוב נדר.

נמצא שניתן להקל ולשלם מכספי מעשר גם תשלום שיוטל כחובה על משפחות הקהילה.

ו. ההדרכה הערכית והחינוכית הנכונה של הרב לבני הקהילה נוסף לדיון ההלכתי הכרוך בשאלה זו ישנה גם שאלה ערכית-חינוכית: האם נכון הדבר שאדם ייתן את כספי המעשר לצורך פיתוח הצרכים הקהילתיים, גם אם מדובר בענייני מצווה כפיתוח והרחבה של בניין בית הכנסת, על חשבונם של העניים? האם אין כאן התעלמות מצורכייהם של הנזקקים הסובבים אותנו על מנת לדאוג לעצמנו? האם ראוי שרב הקהילה ידריך כך את בני קהילתו? איזה מסר יש בהדרכה כזאת? כיצד הדבר מתפרש בעיני הציבור?

לכן נראה לעניות דעתי שבכל אופן אין לאפשר לאדם לתת את כל כספי המעשר שלו לצורך בית הכנסת, אלא יש להתנות זאת בכך שחלק מהסכום, ולפחות כמחצית ממנו, ימשיך להינתן לעניים. כך נשמור על האיזון המתבקש בין צורכי הקהילה ובין הדאגה לנזקקים, וכך גם יש בדברי הרב מסר ברור של המשך הדאגה והאכפתיות לסובב אותנו בדבר עם המשך פיתוח הקהילה.

ז. זאת תורת העולה – סיכום הדברים הלכה למעשה

- א. מעשר כספים לדעת רוב הפוסקים הוא בתורת מנהג טוב ואינו חיוב.
- ב. מעשר כספים ראוי לכתחילה שיינתן לעניים בלבד, זה מטרתו וייעודו לכל הדעות.
- ג. במציאות שבה יש צורך לפתח את בית הכנסת ואין מקורות מימון אחרים, אפשר לסמוך על דעות הפוסקים המתירים להשתמש בכספי מעשר גם לצורכי מצוות אחרות. במקרה זה אפשר לשנות את ייעוד הכסף מעיקר הדין גם ללא התרת נדרים, אך על הצד היותר טוב כדאי לעשות התרת נדרים. בכל אופן על האדם להתנות שמכאן ולהבא ישמשו הכספים גם לשאר מצוות ולא רק למטרות צדקה.
- ד. גם במקרה כזה יש לעמוד על כך שלא ייתן אדם את כל המעשר רק לצורך בית הכנסת אלא ימשיך לתת חלק ממנו לעניים. זו הדרכה ערכית של הרב לבני קהילתו והיא חשובה מאוד לענ"ד.
- ה. במקרה הצורך אפשר להטיל את התשלום גם כ"מס קהילתי", כחיוב על הקהילה, אך עדיף אם אפשר שהנתינה לבניין בית הכנסת תהיה בהתנדבות וכך אפשר לסמוך על הפוסקים שבמצוות שאינו מחויב בהן³⁴ יכול האדם להשתמש בכספי מעשר גם לדעת האוסרים שימוש בכספי מעשר לצורך מצוות שאינן בגדר צדקה.

---

34 יש להדגיש שאין במקרה שלנו חיוב הלכתי מכיוון שאנו עוסקים בבית כנסת קיים שיש צורך לפתחו, אך עצם בניית בית כנסת ודאי שיש בה חיוב, שהרי כבר נפסק בשו"ע "כופים בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת" (או"ח סי' קנ"א). בנקודה זו שונה הדיון של בניית בית כנסת מכספי מעשר מהדיון שלנו שעניינו פיתוח בית כנסת קיים.